

מדריך לבא בשערי בית הדין לממונות

תקציר:

בית הדין לממונות, ככל מערכת משפטית פועל על פי כללים מסוימים. יתירה מזו, יכולת האכיפה של בית הדין נובעת מחוק הבוררות, ומכאן שגם חלק מחוקי מדינת ישראל רלוונטיים במקרה זה.

במקרים רבים הפונים לבית הדין אינה מודעים לכללים ולנוהגים, ודבר זה גורם לעתים לאי-הבנה ולעגמת נפש.

מכאן, ברורה החשיבות של ההיכרות עם כללי העבודה הבסיסיים של בית הדין לממונות, ועל כך במדריך המצורף.

1. מהם בתי הדין לממונות?

בבתי הדין לממונות נבחנים סכסוכים משפטיים לאורו של המשפט העברי, הוא משפט התורה. בתי הדין מתחלקים לשלושה סוגים: ממלכתיים - בתי הדין העוסקים בעיקר בסוגיות של מעמד אישי (נישואין, גירושין וכדומה). מונציפאליים - בתי דין שפועלים במסגרת המועצות הדתיות. פרטיים - בתי דין שהוקמו על ידי גופים פרטיים.

בבתי הדין הממלכתיים יושבים דיינים שעברו בהצלחה את בחינות הרבנות הראשית, וקבלו "כושר דיינות", בתי הדין האלה פועלים בשעות הבוקר. בבתי הדין המוניציפאליים והפרטיים יושבים גם דיינים שאינם בעלי תעודת "כושר דיינות", רובם הגדול בהתנדבות או בשכר סמלי והדיונים בהם מתקיימים בשעות נוחות (שעות אחה"צ והערב) וגמישות.

מבחינת חוקי מדינת ישראל, חוק הבוררות מאפשר לבעלי דין לבחור כל בורר שידון בעניינם, ובכלל זה בבית הדין לממונות. לאחר החתימה על שטר הבוררות מחייב גם החוק להתייצב לדיון ולקבל את פסק הדין.

2. מה ניתן לעשות כאשר הנתבע מסרב להתדיין בבית דין לממונות?

כיון שהדיון בבית דין לממונות מותנה בחתימת שני הצדדים על "שטר בוררות", הרי שאם הנתבע מסרב לשתף פעולה, לא תהיה לבית הדין יכולת אכיפה. במקרה כזה יש לפנות לבית הדין על מנת לקבל "כתב סירוב" המתיר פניה לבית משפט.

3. היכן יתקיים הדיון?

להלכה נקבע שהנתבע יכול לדרוש שהדיון יתקיים בבית הדין הנמצא במקום מגוריו.

4. מה אופי הדיון?

בניגוד לנהוג בבתי המשפט במדינת ישראל, שם בעלי הדין ונציגיהם פעילים מאד בדיון - בחקירת עדים וכדומה - הרי שבבית הדין לממונות הדיון מתנהל בעיקרו על ידי הדיינים. הם שואלים את השאלות, חוקרים את בעלי הדין והעדים, והם בוחנים את הראיות. אולם, יכול בעל הדין או נציגו לבקש מבית הדין לחקור אף הוא את הראיות והאנשים שהובאו בפני בית הדין.

5. מה מעמדם של חוקי מדינת ישראל בבית הדין לממונות?

לא לכל חוקי מדינת ישראל יש מעמד מחייב בעיני בית הדין לממונות. חלק גדול מבתי הדין סוברים שישנו מעמד לחוקי מדינת ישראל רק מכוח מנהג, ובכל מקרה, כל חוק נבחן לגופו. בתחומים בהם התביעה היא על בסיס התקשורת מרצון (פועלים, קניה ומכירה, שכירות) יש משמעות רבה יותר לחוקים, בתחומים בהם החיוב הוא מן הדין (למשל, נזיקין) ישנה משמעות פחותה לחוקי מדינת ישראל.

6. האם בית הדין מחייב את המפסיד בהוצאות משפט?

על פי ההלכה רק במקרה של התחמקות מכוונת מהתדיינות, מחייב בית הדין את המתחמק בהוצאות משפט. בפועל, בתי הדין ממעטים לחייב בהוצאות משפט, ובוודאי מצמצמים את היקף ההוצאות עליהן ישנו פיצוי.

7. האם בתי הדין מחייבים בגרמא?

למרות שנפסק שהמזיק בגרמא פטור, בתי הדין מחייבים במקרים מסוימים של גרימת נזק ברשלנות פושעת. לכן, יש לתבוע גם נזקים עקיפים, מתוך ידיעה שיתכן שחלק מסעיפי התביעה ידחו.

8. אילו ראיות כשרות בבית הדין?

מעיקר הדין רק עדות בעל פה של שני גבר ים שומרי מצוות מתקבלת בבית הדין. בפועל, נשמעות בבתי הדין עדויות שאינן עומדות בכל הדרישות האמורות, והן נשקלות על ידי הדיינים. לפיכך, הבא כל ראיה שנראית לך רלוונטית. יתירה מזו, אם תוכל, הבא כבר לדיון הראשון תצהירים שנכתבו ונחתמו על ידי העדים, יתכן שבכך תוכל לחסוך מעצמך ומהם טרחה מיותרת.

9. מהי פשרה?

בחלק מהמקרים בית הדין מעדיף פשרה על פני הכרעה. אולם, במקרים רבים ההלכה קובעת שבמקרה של ספק מסוים ההכרעה היא לשלם חלק (למשל, שלישי). כמו כן, לעתים מחליט בית הדין לחייב מי שאינו חייב על פי דין, למשל, בגלל אחריות עקיפה. יתכן שמקרים אלו יוגדרו על ידי בית כפשרה.

10. כיצד עלי להתכונן לדיון?

כבר לפני הדיון הראשון רכז תאריכים, שמות ומסמכים רלוונטיים, והבהר לעצמך (רצוי בכתב) מה אתה תובע או מה תגובתך לתביעה.

11. מה ניתן לתבוע בבית הדין?

על פי ההלכה בית הדין יתקשה לחייב את הנתבע במה שהתובע לא בקש. לפיכך, על התובע לפרט את תביעתו, גם אם אינו בטוח שיש מקום לתביעה כזו.

12. ייצוג ע"י עורך דין או טוען רבני

בבית הדין לממונות ניתן להיות מיוצג ע"י כל אדם, ובכלל זה עורך דין (עו"ד) או טוען רבני (טו"ר), וזאת ע"י חתימה על הרשאה תקפה על פי דין תורה. אמנם, יש לדעת כי חלק מעו"ד אינם בקיאים בהלכה ולא בנעשה בבית הדין, ולעתים הם מכשילים את שולחיהם. כמו כן, כאמור לעיל בית הדין נוטל חלק פעיל מאד בדיון ומקומו של עו"ד או הטו"ר הנו פחות משמעותי. בנוסף, יש לזכור כי בחלק גדול מהמקרים בתי הדין לא יחייבו את המפסיד בהוצאות משפט, ובכלל זה בשכר הטרחה של עו"ד.

13. האם ניתן לאכוף פסק דין של בית דין לממונות?

לאחר קבלת פסק הדין רשאי המעוניין בכך ל פנות תוך 45 יום לבית המשפט המחוזי בבקשה לביטול פסק הדין. כמו בכל פניה לבית משפט, גם במקרה זה על פי ההלכה יש לקבל אישור על צעד זה מפוסק הלכה מוכר. בית המשפט המחוזי יכול לבטל פסק דין מסיבות שונות, ובכלל זה, בגלל מה שמכונה "פגיעה בכללי צדק טבעי", אולם, בית המשפט לא ידון בגוף ההחלטה כפי שנעשה בערעור. במקביל, ניתן לפנות לבית המשפט המחוזי על מנת שיאשר את פסק הדין, ויאפשר פניה להוצאה לפועל על סמך פסק הדין.

לאחרונה שונה חוק הבוררות והוא מאפשר לצדדים להסכים לאפשרות של ערעור, הן על ידי בורר אחר, כגון בית דין, והן על ידי בית המשפט.